

Dvadeset godina beskućništva u Hrvatskoj (1991. – 2011.) te mogućnosti za istraživanja povijesti beskućništva

NATALIJA GJERI ROBIĆ*

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja
Zagreb, Hrvatska

Stručni rad

UDK: 364.273(497.5) "1991/2011"

doi: 10.3935/rsp.v24i2.1276

Primljeno: ožujak 2015.

Članak donosi pregled fenomena i problematike beskućništva u dvadeset godina hrvatske suvremene povijesti, od osamostaljenja Hrvatske 1991. godine pa do 2011. godine, kada su beskućnici u Zakonu o socijalnoj skrbi (NN, 57/2011.) dobili službenu definiciju i status korisnika sustava socijalne skrbi. U radu su objašnjene osnovne definicije i koncepti s kojima je beskućništvo povezano, a beskućništvo u Hrvatskoj razmatra se u kontekstu društvenih, političkih i ekonomskih prilika u navedenome razdoblju. Temeljem objavljenih publikacija i rezultata dosad provedenih istraživanja, u radu su prikazani osnovni podatci o beskućnicima i putovima koji vode u beskućništvo te podatci o prenočištima i prihvatilištima za beskućnike. U radu se također daje osvrt na mogućnosti povijesnih istraživanja beskućništva u 1990-im godinama, radi razumijevanja i rasvjetljavanja problematike beskućništva u suvremenoj hrvatskoj povijesti.

Ključne riječi: beskućništvo u Hrvatskoj, istraživanja beskućništva u suvremenoj Hrvatskoj, putovi koji vode u beskućništvo, prenočišta/prihvatilišta za beskućnike.

UVOD

O beskućništvu u 1990-im godinama ne zna se mnogo, a povijesna istraživanja beskućništva, odnosno beskućnika kao društvene skupine za to razdoblje još uvijek nisu provedena. Od kraja 1990-ih počinju

se objavljivati stručni i znanstveni članci vezani uz problematiku beskućništva u Hrvatskoj te je objavljeno nekoliko publikacija u kojima se beskućništvo opisuje kako iz perspektive samih beskućnika, tako i iz perspektive institucija, nevladinih organizacija ili osoba koje rade s beskućnicima.

* Natalija Gjeri Robić, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja / National Center for External Evaluation of Education, Ulica Damira Tomljanovića-Gavrana 11, 10020 Zagreb, Hrvatska / Croatia, ngjeri@gmail.com

Temeljem objavljenih publikacija i članaka te rezultata dosad provedenih istraživanja o beskućništvu, u ovome radu bit će prikazani osnovni podatci o beskućništvu u Hrvatskoj od 1991. do 2011. godine, kada su beskućnici dvadeset godina nakon osamostaljenja Hrvatske dobili pravni status kao korisnici sustava socijalne skrbi u Zakonu o socijalnoj skrbi (NN, 57/2011.). Ti će podatci biti razmatrani u kontekstu društvenih i političkih prilika u Hrvatskoj u tome razdoblju. Uvidom u problematiku beskućništva u radu će se također definirati teme za moguća povijesna istraživanja beskućništva i beskućnika kao društvene skupine u suvremenoj hrvatskoj povijesti.

DEFINIRANJE I RAZUMIJEVANJE BESKUĆNIŠTVA

Pristup problematici beskućništva i istraživanju tog društvenog problema ovisi i o samoj definiciji beskućništva i beskućnika jer je »određivanje načina definiranja beskućništva prvi ključni korak za razumijevanje problema« (Culhane i Byrne, 2010.: 9). Postoji nekoliko definicija beskućništva i beskućnika te koncepata s kojima je beskućništvo povezano. Europski savez organizacija koje rade s osobama koje su beskućnici (FEANTSA)¹ razvio je 2005. godine širu definiciju beskućništva kroz okvir Europske tipologije beskućništva i stambene isključenosti². Tipologija beskućništva i stambene isključenosti defi-

nira tri domene stanovanja (fizičku, socijalnu i pravnu domenu) te četiri osnovna koncepta beskućništva s obzirom na stambenu situaciju: bez krova nad glavom, bez doma (kuće ili stana), bez sigurnog stanovanja, bez adekvatnog stanovanja (FEANTSA, 2005.). U kategoriji bez krova nad glavom klasificirane su osobe koje žive na ulicama i javnim prostorima ili osobe u nužnom smještaju, a u kategoriji bez doma osobe koje se nalaze u smještaju za beskućnike. No, toj kategoriji također pripadaju i osobe u skloništimama za žene, osobe u smještaju za imigrante, osobe koje bi trebale biti puštene iz institucija ili osobe koje primaju dugoročnu potporu (zbog beskućništva). Osim osoba koje nemaju »krov nad glavom« ili dom, tipologija navodi i dvije dodatne kategorije s obzirom na uvjete stanovanja, a to su kategorija nesigurnog stanovanja (npr. osobe koje privremeno borave kod obitelji/prijatelja) ili neadekvatnog stanovanja (npr. osobe koje žive u privremenim, nekonvencionalnim objektima) (FEANTSA, 2005.). Beskućništvo je također definirano od strane Ujedinjenih naroda, odnosno europskih statističara Ekonomske komisije Ujedinjenih naroda za Europu. Na Konferenciji europskih statističara Ekonomske komisije Ujedinjenih naroda za Europu održanoj 2009. godine, beskućnici su definirani unutar dvije veće skupine. Kategorija primarnog beskućništva (bez krova nad glavom) uključuje osobe koje žive na ulicama, a

¹ Europski savez organizacija koje rade s osobama koje su beskućnici (franc. *Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri* - FEANTSA) nevladina je organizacija osnovana 1989. godine s ciljem istraživanja fenomena beskućništva u Europi te borbi protiv beskućništva i socijalne isključenosti. Vidjeti mrežnu stranicu organizacije: www.feantsa.org.

² Razvoj politika socijalnog uključivanja u Europskoj uniji od 2000. godine zahtijevao je prikupljanje podataka o beskućnicima radi efikasnog djelovanja u smjeru borbe protiv beskućništva i socijalne isključenosti. No, nije moguće pristupiti mjeranju beskućništva ako ono nije definirano i ako postoje dvojbe oko toga što se pod beskućništvom podrazumijeva. FEANTSA je stoga razvijala konceptualnu, a onda i operativnu definiciju beskućništva s kategorijama koje su međusobno isključive i nedvosmislene i koja se može primijeniti u različitim zemljama i omogućiti međusobne usporedbe. Ti su naponi doveli do stvaranja šire definicije, odnosno tipologije beskućništva koja odražava uzroke beskućništva i procese isključivanja. Vidjeti: Edgar, B., Doherty, J., Meert, H. (2002.); Edgar, B., Doherty, J., Meert, H. (2003.); Edgar, B., Meert, H., Doherty, J. (2004.); Edgar, B., Meert, H. (2005.).

kategorija sekundarnog beskućništva može uključiti osobe koje nemaju stalnog boravišta te često mijenjaju tipove smještaja, poput prenoćišta za beskućnike ili nestandardnih mjesta za spavanje, a uključuje i osobe koje žive u privatnom smještaju, ali nemaju »vlastitu adresu« (United Nations, 2009.: 3-4).

Beskućnici u Hrvatskoj dobivaju pravni status tek 2011. godine³ kada se beskućnik u Zakonu o socijalnoj skrbi (NN, 57/2011., čl. 2, st. 11) izrijeком navodi kao korisnik socijalne skrbi te se definira kao »osoba koja nema mjesto stanovanja niti sredstva kojima bi mogla namiriti potrebu stanovanja te je privremeno smještena u prihvatilištu, ili boravi na javnim ili drugim mjestima koja nisu namijenjena za stanovanje«. Može se zaključiti da je definicija beskućnika iz Zakona o socijalnoj skrbi iz 2011. godine uža od definicija Europskog saveza organizacija koje rade s osobama koje su beskućnici i Ekonomske komisije Ujedinjenih naroda za Europu, odnosno takva definicija ne obuhvaća sve osobe u beskućništvu ili riziku od beskućništva. Na primjer, tom se definicijom ne specificira status osoba koje bi trebale biti puštene iz institucija, a nemaju vlastiti dom kojem bi se trebale vratiti ili pak status osoba koje su smještene u skloništima za žene zbog nasilja u obitelji. Način na koji je beskućništvo definirano u Hrvatskoj izravno utječe i na utvrđivanje broja beskućnika; uža definicija znači da će utvrđeni broj beskućnika biti manji nego što bi bio kada bi se koristila šira definicija beskućništva. Uža definicija također znači i ograničenije razumijevanje problema stanovanja i stambene isključenosti te slabije djelovanje u smjeru preven-

cije i borbe protiv beskućništva.⁴

Osim kroz definicije, beskućništvo se promatra i razumije kroz razloge zbog kojih su se neke osobe našle u takvoj životnoj situaciji te kroz koncepte kojima se želi opisati priroda beskućništva kao individualnog i društvenog problema. U istraživanjima i objašnjenjima uzroka beskućništva bile su istaknute ili osobne karakteristike i ponašanja osoba koje su postale beskućnici ili pak strukturalni razlozi, poput siromaštva, negativnih prilika na tržištu rada ili nedostatka povoljnih uvjeta stanovanja (Busch-Geertsema i sur., 2010.: 12-16). No, pokazalo se da isključivanje jednih ili drugih aspekata ne može dovesti do šireg razumijevanja beskućništva, stoga se beskućništvo sve više razumije kao »rezultat kompleksne interakcije između nepovoljnih individualnih i strukturalnih događaja« (Busch-Geertsema i sur., 2010.: 11). Beskućništvo je s obzirom na uvjete u kojima se nalaze osobe u beskućništvu primarno vezano uz siromaštvo, no ono se također sagledava i kao manifestacija socijalne isključenosti (Busch-Geertsema i sur., 2010.: 58-60; Aguado Asenjo i sur., 2006.; Šikić Mićanović, 2010.). Socijalna isključenost definira se kao »proces kojim su određeni pojedinci gurnuti na rub društva i onemogućeno im je puno sudjelovanje samo uslijed njihova siromaštva, nedostatka temeljnih sposobnosti i prilika za doživotno učenje ili kao rezultat diskriminacije« (Aguado Asenjo i sur., 2006.: 17). U usporedbi sa statičnim konceptom siromaštva koji se povezuje uz financijsko stanje pojedinca, koncept socijalne isključenosti trebao bi omogućiti šire razumijevanje problema socijalno ranjivih skupina,

³ O potrebi definiranja beskućnika i reguliranja njihova pravnog statusa vidjeti, primjerice: pučki pravobranitelj (2011.).

⁴ Komparativne analize beskućništva između različitih država pokazale su da je uža definicija beskućništva češća u onim državama s manje razvijenim strukturalnim uvjetima, a šira definicija u državama s povoljnim strukturalnim uvjetima (Busch-Geertsema i sur., 2010.: 50).

pa tako i beskućnika (Aguado Asenjo i sur., 2006.: 16).⁵ No, stanje beskućništva isto tako može djelovati na socijalnu i ekonomsku isključenost beskućnika, posebno onih koji borave na javnim mjestima i onih u dugotrajnom beskućništvu. Prema Busch-Geertsema i sur. (2010.: 67), beskućništvo može produbiti ekonomsku isključenost i intenzivirati zdravstvene probleme i potrebu za pomoći. Osobe »bez krova nad glavom« izložene su brojnim rizicima vlastitog dobrobiti zbog nedostatka prikladnog prenoćišta, suočavaju se s problemima u dobivanju zdravstvene skrbi (liječenje), imaju slabu socijalnu potporu i stigmatizirane su kako od javnosti tako i od pružatelja usluga (Busch-Geertsema i sur., 2010.: 7).

ISTRAŽIVANJA O BESKUĆNIŠTVU

Budući da je beskućništvo relativno nova pojava u Hrvatskoj, provedeno je svega nekoliko istraživanja s ciljem boljeg razumijevanja beskućništva i života beskućnika. Iako je već u 1990-im godinama uočen porast beskućništva i drugih vrsta složenih socijalnih problema, »nisu vođena istraživanja kojima bi se utvrdio stupanj povezanosti ovih pojava s nezaposlenošću jednog ili više članova obitelji, niti se na druge načine vodi računa o uzročno-posljedičnim vezama ovih pojava« (Balaband, 1997.: 262). Jedina manja studija vezana uz stavove slučajnih prolaznika o beskućnicima provedena je u devet europskih gradova krajem 1998. godine, a u istraživanje je bio uključen i Grad Zagreb (Brandon, 1999.). U Zagrebu je 79 prolaznika odgovorilo na pitanja kao što su: zbog kojeg razloga pojedinci postaju beskućnici, koja je njihova

slika beskućnika, jesu li beskućnici opasni i jesu li u opasnosti od nekoga/nečega itd. (Brandon, 1999.: 51). Osim te studije, za područje Grada Zagreba su nakon 2000. godine provedena dva istraživanja o beskućništvu. Gradski ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje proveo je 2002. godine istraživanje s ciljem utvrđivanja stvarnoga broja beskućnika u Zagrebu, određivanja njihovih socio-demografskih obilježja te prikupljanja ostalih kontekstualnih podataka (Bakula Anđelić i Šostar, 2006.). Grad Zagreb proveo je 2008. godine još jedno istraživanje kojem je cilj bio istražiti uvjete života beskućnika u prenoćištima (Galić i Pavlina, 2012.). U istraživanju su sudjelovali korisnici Prenoćišta Gradskog društva Crvenog križa, Grgura Ninskog b. b., Prenoćišta Heinzelova 78a, Prenoćišta Caritasa Zagrebačke nadbiskupije – Dislocirana jedinica za smještaj beskućnika Rakitje i Prenoćišta samostan Misionarke ljubavi Sestre Majke Terezije u Jukićevoj ulici. U istraživanju su također sudjelovali i djelatnici prenoćišta (Galić i Pavlina, 2012.: 53).

Dva obuhvatnija istraživanja vezana uz beskućništvo provedena su 2006. i 2009. godine. Prvo istraživanje proveo je Program ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) o kvaliteti života i riziku od socijalne isključenosti u Hrvatskoj 2006. godine (Aguado Asenjo i sur., 2006.). Jedna od skupina izložena riziku od socijalne isključenosti s kojom su vođeni razgovori u fokus grupama bili su i beskućnici, a beskućništvo je promatrano kao nova pojava u tranzicijskim zemljama »gdje su osobe cijelog života imale sigurno zaposlenje, obitelj i stan, te se ne snalaze u tranzicijskom pe-

⁵ Prema Aguado Asenjo i sur. (2006.), uz beskućnike se kao socijalno isključene/ranjive osobe ili skupine spominju: nacionalne manjine, povratnici, osobe s intelektualnim teškoćama, osobe s tjelesnim invaliditetom, jednoroditeljske obitelji, nezaposleni, mladi, zatvorenici, žene žrtve obiteljskog nasilja, starije osobe, osobe koje žive s HIV-om, seksualne manjine, osobe s problemom ovisnosti.

riodu tržišne nesigurnosti, privatizacije stambenog fonda i propadanja poduzeća u kojima su očekivali dočekati mirovinu» (Aguado Asenjo i sur., 2006.: 105). Drugo sveobuhvatno kvalitativno istraživanje beskućništva u Hrvatskoj provedeno je 2009. godine u sklopu projekta Beskućništvo u Hrvatskoj iz rodne perspektive (Šikić Mićanović, 2010., 2012.). U sklopu projekta prikupljeni su podatci o beskućnicima u prenoćištima/prihvatilištima u sedam hrvatskih gradova: Zagrebu, Rijeci, Zadru, Splitu, Osijeku, Varaždinu i Karlovcu. Prvi dio istraživanja uključivao je upitnik s demografskim podacima, nakon čega je slijedio polustrukturirani intervju s beskućnicima i beskućnicama. Cilj istraživanja bio je istražiti životne priče i iskustva beskućnika radi boljeg razumijevanja beskućništva i socijalne isključenosti u Hrvatskoj (Šikić Mićanović, 2010., 2012.).

Uz navedena istraživanja, objavljeno je i nekoliko članaka i publikacija⁶ vezanih uz problematiku beskućništva i život beskućnika, a objavljene publikacije kao i provedena istraživanja novijeg su datuma i vezana uz trenutni prikaz pojedinih pitanja vezanih uz beskućništvo i probleme beskućnika. No, još uvijek nedostaju istraživanja mnogih aspekata beskućništva u Hrvatskoj, a nedostaju i povijesna istraživanja beskućništva za razdoblje prije 2000. godine.

Što se tiče europskih istraživanja beskućništva, u okviru FEANTSA-e osnovan je istraživački centar *European Observatory on Homelessness* u sklopu kojeg se od 1991. godine provode transnacionalna istraživanja o beskućništvu i stambenom

isključivanju u Europi.⁷ U sklopu svog rada centar provodi i objavljuje komparativne studije o beskućništvu, tematska istraživanja o beskućništvu, knjige te članke u stručnom časopisu o beskućništvu pod nazivom *European Journal of Homelessness*. S obzirom na pokrivenost mnogobrojnih tema, objavljeni članci i publikacije proizašle iz centra temeljni su izvor podataka o svim aspektima beskućništva u Europi od početka 1990-ih do današnjeg dana. Neke od tema kojima se centar bavio su: definiranje i razumijevanje beskućništva te načini utvrđivanja broja beskućnika, definiranje socio-demografskih obilježja beskućnika kao društvene skupine, razumijevanje razloga, odnosno putova koji vode do beskućništva, ali i putova koji vode van beskućništva, istraživanje politika prema beskućništvu te socijalne skrbi za beskućnike, istraživanje socijalne isključenosti beskućnika, prava na stanovanje te posljedice beskućništva, istraživanje prezentacija beskućništva u tiskanom medijima, itd.⁸

BESKUĆNIŠTVO U HRVATSKOJ U KONTEKSTU DRUŠTVENIH I POLITIČKIH PRILIKA

Uz naslijeđenu ekonomsku i socijalnu krizu uzrokovanu problemom samoupravne ekonomije, početak 1990-ih obilježili su višestranački izbori, osamostaljenje Hrvatske te Domovinski rat (Goldstein, 2010.; Šućur, 2008.). Različite društvene, političke i gospodarske okolnosti u kojima se Hrvatska zatekla utjecale su na pad životnog standarda i osiromašenje veli-

⁶ Vidjeti: Bušić, 2006.; Šegota, 2009.; Barbarić 2010.; Družić Ljubotina (ur.), 2012.a; Bunić, 2013.; Šoštarić, 2013.; Ceraneo, 2015.

⁷ Vidjeti mrežnu stranicu *European Observatory on Homelessness*: <http://www.feantsaresearch.org/> te letak http://www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/european_observatory_on_homelessness_leaflet.pdf

⁸ Publikacije i rezultati istraživanja dostupni su na navedenoj mrežnoj stranici. Isto tako, 2010. godine izašla je i publikacija koja se bavi naučenim lekcijama iz dvadesetogodišnjih istraživanja. Vidjeti: Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E., Pleace, N. (2010.).

kog broja građana (Jurčević, 1994.; Puljiz, 2008.; Goldstein, 2010.; Malenica, 2011.). To se u prvom redu odnosi na ogromne štete uzrokovane ratnim neprilikama, no i na loše provedenu pretvorbu i privatizaciju bivšeg društvenog vlasništva nad društvenim bogatstvom (Malenica, 2011.; Goldstein, 2010.). Ratne i tranzicijske prilike dovele su do pada gospodarstva, porasta nezaposlenosti i stvaranja novih socijalnih promjena i rizika, socijalne nesigurnosti i socijalnih razlika (Jurčević, 1994.; Šućur, 2008.; Puljiz, 2008.; Goldstein, 2010.). Kao odgovor na rastuće socijalne probleme uzrokovane ratnim i tranzicijskim prilikama, Vlada Republike Hrvatske 1993. godine donosi Socijalni program (Jurčević, 1994.). Uz postojeće mjere socijalne skrbi, uvedene su i nove mjere s ciljem pomaganja socijalno ugroženom stanovništvu, ponajprije nezaposlenima, umirovljenicima, korisnicima različitih socijalnih pomoći i naknada, ali i dijelu zaposlenih i drugih osoba koje ne mogu podmiriti osnovne životne potrebe (Jurčević, 1994.). Nakon završetka rata 1995. godine, »socijalna politika usmjerena je na saniranje posljedica rata te na prilagodbu hrvatskog društva mirnodopskim uvjetima« (Puljiz, 2008.: 38). A iz rata i privatizacije proizašli su osiromašeni slojevi stanovništva: stradalnici rata koji su ostali bez domova, imovine i stalnih izvora prihoda, zatim brojni nezaposleni, umirovljenici, ali i tzv. novi siromašni »u koje spadaju radnici s niskim plaćama ili pak radnici koji određeno vrijeme nisu primali plaću« (Puljiz, 2008.: 38-39). U Hrvatskoj se osniva sve veći broj pučkih kuhinja za prehranu najugroženijeg stanovništva (Jurčević, 1996.), a uočen je i »porast drugih vrsta vrlo složenih socijalnih problema« među kojima je i beskućništvo koje nije posljedica ratnih zbivanja (Balaband, 1997.: 262).

Beskućnici u 1990-im godinama nisu izriječno definirani kao korisnici sustava socijalne skrbi niti u Zakonu o socijalnoj zaštiti 1991. godine (pročišćeni tekst, NN, 10/1991.) niti u Zakonu o socijalnoj skrbi iz 1997. godine (NN, 73/1997.). Stoga ostaju otvorena pitanja vezana uz status beskućnika i pristupa ostvarivanju usluga socijalne skrbi, u odnosu na definirane korisnike socijalne zaštite, odnosno skrbi te s obzirom na zakonima propisane oblike i prava iz područja socijalne zaštite/skrbi. Isto tako, ostaje otvoreno pitanje značenja beskućništva te odnosa skitnje i beskućništva. Iako beskućništvo nije bilo definirano zakonskim aktima, postojala je definirana kategorija skitnje, odnosno skitnica. S jedne se strane u Zakonu o socijalnoj zaštiti iz 1991. godine (pročišćeni tekst, NN, 10/1991., čl. 18) spominje da usluga socijalnog i stručnog rada obuhvaća između ostalog i »mjere i akcije na suzbijanju i sprečavanju ovisnosti o alkoholu i drugim sredstvima, skitnje i drugih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja (...).« Isto se tako navodi da »Centar organizira i obavlja djelatnost savjetovališta za probleme« među kojima je i skitnja (Zakon o socijalnoj zaštiti, pročišćeni tekst, NN, 10/1991., čl. 128). A s druge strane, skitnja i s njome povezano »spavanje na ulici« te prosjačenje bili su kažnjivi Zakonom o prekršajima protiv javnog reda i mira (NN, 5/1990., 30/1990., 47/1990., 29/1994.). U članku 11. navodi se da »tko se odaje skitnji ili prosjačenju, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u protuvrijednosti domaće valute od 50 do 200 DEM ili kaznom zatvora do 30 dana« (Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, NN, 5/1990., 30/1990., 47/1990., 29/1994.). Samim zakonom nije definiran pojam skitnje pa je pitanje koliko su osobe koje su se našle »bez krova nad glavom« i boravile ili spavale na javnim mjestima mogle biti kažnjene

od strane policije zbog prekršaja. Rezultati intervjuiranja 79 slučajnih prolaznika u Zagrebu o beskućnicima krajem 1998. godine pokazuju da 28% ispitanika smatra da su beskućnici, između ostalog, u opasnosti upravo od policije (Brandon, 1999.: 54). O ulozi policije u pitanju beskućništva govori i podatak da Grad Zagreb prema odluci iz 1997. godine osigurava smještaj u prenoćištu među ostalima i osobama zatečenima u skitnji i dovedenim u pratnji MUP-a (Galić i Pavlina, 2012.: 47). Stoga jedno od područja budućih istraživanja može biti pitanje značenja i definicija beskućništva u devedesetim godinama, posebno u odnosu na skitnju i prosjačenje te u okviru socijalne i prekršajne politike.

Nakon 2000. godine više je podataka o beskućnicima s obzirom na provedena istraživanja u tome razdoblju, na promjene u socijalnoj politici te zbog pokrenutih inicijativa i programa socijalnog uključivanja beskućnika. Tijekom prve polovice 2001. godine skupina stručnjaka u organizaciji Ministarstva rada i socijalne skrbi izradila je Program borbe protiv siromaštva i isključenosti u Hrvatskoj u kojem je između ostalog navedeno da se posebna pažnja posvećuje zbrinjavanju beskućnika (Ministarstvo rada i socijalne skrbi, 2001.: 185). No, taj je program ostao na deklarativnoj razini (Puljiz, 2008.: 47). Dodatni poticaj u uvrštavanju problematike beskućništva u dokumente vezane uz socijalnu politiku može se povezati s procesom pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. Europski proces socijalnog uključivanja ustrojen je u Lisabonu 2000. godine, a ublažavanje siromaštva, borba protiv socijalnog isključivanja te promicanje veće socijalne uključenosti navedeni su kao jedni od ključnih prioriteta Europske unije (Aguado Asenjo i sur., 2006.: 16-17). Hrvatska se u pripremama za punopravno članstvo u Europsku uniju također obvezala sudjelovati u socijalnim

politikama Europske unije. Kao što je već navedeno, Program ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) zajedno s hrvatskim stručnjacima proveo je prvu sveobuhvatnu analizu problematike socijalne isključenosti u Hrvatskoj, a podatci o skupinama izloženima riziku od socijalne isključenosti, pa tako i o beskućnicima, prikupljeni su i analizirani kao potpora Hrvatskoj u pripremi Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju, što je bio jedan od instrumenata priključenja Europskoj uniji (Aguado Asenjo i sur., 2006.: 13). Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske donesen je 2007. godine, a u njemu se beskućnici spominju kao jedna od ranjivih skupina te se navodi da između ostalog treba uložiti više napora u »preveniranje beskućništva i integriranje beskućnika u društvo« (Vlada RH, 2007.: 249). Zakon o socijalnoj skrbi iz 2011. godine (NN, 57/2011., čl. 113, st. 3) također propisuje planiranje aktivnosti kako bi se spriječili, ublažili i otklonili uzroci socijalnog isključivanja beskućnika. Osim toga, Zakonom o socijalnoj skrbi iz 2011. godine (NN, 57/2011., čl. 14, st. 4) izriječno se navodi briga za prehranu i smještaj beskućnika, odnosno da su »veliki gradovi i gradovi sjedišta županija obvezni u svom proračunu osigurati sredstva za uslugu prehrane u pučkim kuhinjama, kao i pružanje usluga prihvatilišta za beskućnike (...).« No, do donošenja Zakona 2011. godine beskućnici nisu bili izriječno navedeni kao korisnici sustava socijalne skrbi, »iako je većina beskućnika evidentirana kao trajni korisnici prava i pomoći u sustavu socijalne skrbi« (Aguado Asenjo i sur., 2006.: 105). Ali, ostvarivanje prava iz sustava socijalne skrbi bilo je »uvjetovano prijavljenim boravištem u županiji gdje se pomoć traži pa su beskućnici koji nisu imali uredne dokumente bili lišeni svih prava te ovisili o humanitarnim, crkvenim i ne-

vladinim organizacijama« (Aguado Asenjo i sur., 2006.: 105). Pučki pravobranitelj (2010., 2011.) također je u Izvješćima o radu za 2009. i 2010. godinu upozoravao na niz problema s kojima se suočavaju beskućnici u ostvarivanju prava iz socijalne skrbi te su predložene odgovarajuće dopune u zakonodavstvu kako bi se pravno regulirao njihov status i njihova prava. Osim problema beskućnika »koji nemaju regulirano prebivalište u sredini u kojoj borave« (Pučki pravobranitelj, 2010.: 97), dodatno problematičnim i diskriminacijskim ističe se primjer kada se čitava obitelj nađe i situaciji beskućništva i razdvaja, umjesto da se zbrine na jednom mjestu (Pučki pravobranitelj, 2010.: 98). Unatoč uključivanju beskućnika u sustav socijalne skrbi Zakonom o socijalnoj skrbi 2011. godine, u praksi još uvijek postoje teškoće u ostvarivanju prava koja su zajamčena zakonom te bi sustav socijalne skrbi trebao učiniti znatne promjene kako bi beskućnicima bila pružena adekvatna skrb i pomoć (Šošćarić, 2013.).

Može se zaključiti da je u ovom razdoblju došlo do pravnog uokvirivanja beskućništva, odnosno do definiranja i pravnog reguliranja statusa beskućnika. No, politika još uvijek nije razmatrala beskućništvo u širem kontekstu stambene isključenosti i stambenih potreba, što je vidljivo i u užem definiranju beskućništva u Zakonu o socijalnoj skrbi. Šire sagledavanje beskućništva nužno bi trebalo uključiti programe prevencije i borbe protiv beskućništva uz drugačije pristupe skrbi o beskućništvima (eng. *Housing led approaches*) što bi zahtijevalo razvoj nacionalnih politika i programa stambenog zbrinjavanja beskućnika.

BESKUĆNICI U HRVATSKOJ I PUTOVI KOJI VODE U BESKUĆNIŠTVO

O beskućništvu u 1990-im godinama nisu provedena istraživanja te su oskudne

informacije o profilu beskućnika i/ ili korisnika u postojećim prenoćištima. Prema pisanju Dražena Bušića, jednog od volontera u zagrebačkom prenoćištu Predah u prvoj polovici 1990-ih, većina korisnika prenoćišta bili su »ljudi koje je slomila rastava braka, gubitak posla ili neka druga životna situacija. Nedostatak financija bio je povezan s mnogim frustracijama, a temeljni problem bilo je stambeno pitanje. Zbog nemogućnosti plaćanja podstanarstva, neki su se preko noći našli »na ulici«« (Bušić, 2006.b: 11). Drugu skupinu korisnika/ beskućnika činili su oni beskućnici kojima su skitnja i život na ulici bili životni stil, a treću skupinu činili su izbjeglice i prognanici koji su se u prenoćištu zadržavali nekoliko dana.

Jedino manje istraživanje bavilo se stavovima, odnosno mišljenjima o beskućništvu na temelju intervjua sa slučajnim prolaznicima pored restorana McDonalds u studenom 1998. godine (Brandon, 1999.). Čak 92% od 79 slučajnih ispitanih prolaznika smatra da je broj beskućnika narastao, a najveći broj ispitanika navodi sljedeće razloge zbog kojih osobe postaju beskućnici: nezaposlenost (76%), nedostatak državne intervencije (63%), loša stambena politika (61%) i izbjeglištvo (60%). Manje od pola ispitanika navodi ostale razloge: droga/alkohol (44%), osobna kriza ili deložacija (28%), izlazak iz doma za djecu ili psihijatrijske institucije (23%) ili izlazak iz zatvora (15%) (Brandon, 1999.: 52). S obzirom na to da je većina ispitanika (njih 93%) izjavila da ne poznaje osobe koje su beskućnici, informacije o njima mogli su dobiti putem medija. Jedna od mogućnosti budućih istraživanja o beskućništvu u devedesetim godinama jest upravo istraživanje prezentacija beskućnika u medijskom diskursu.

Potrebno je spomenuti i prvo istraživanje siromaštva u Hrvatskoj koje je prove-

deno 1998. godine suradnjom stručnjaka Svjetske banke i Državnog zavoda za statistiku, koje se temeljilo na anketi o potrošnji kućanstava (World Bank, 2001).⁹ Siromaštvo se prema tom istraživanju (World Bank, 2001.: 20) promatra kao nemogućnost zadovoljenja osnovnih fizičkih i socijalnih potreba među kojima je i potreba vezana uz adekvatno stanovanje. S obzirom na povezanost siromaštva i beskućništva¹⁰, među siromašnim osobama opisanim od Svjetske banke mogu se pronaći i osobe u riziku od beskućništva. Nezaposlenost i neaktivnost, niski stupanj obrazovanja, život u neadekvatnim i prenapučenim prostorima te nepostojanje društvenih odnosa mogu biti rizični faktori i za beskućništvo u 1990-im godinama.

Nakon 2000. godine postoji više podataka o beskućništvu, s obzirom na rezultate provedenih istraživanja, ali i na podatke koje je prikupljalo Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi¹¹. U istraživanju Grada Zagreba o beskućništvu u Zagrebu 2002. godine, prikupljeni su podatci o 353 odrasle osobe koje su se našle u beskućništvu. Od navedenog broja udio muškaraca je 73%, a prosječna dob je 57 godina. Samo 12% ispitanih osoba mlađe je od 40 godina, a najviše ispitanika (28%) starosti je od 41 do 50 godina (Bakula Anđelić i Šostar, 2006.: 399). Korisnici prihvatilišta u Splitu su prema podacima iz 2006. godine »također većinom muškarci (85%), iako se radi o bitno mlađoj populaciji: skoro polovica je mlađa od 40 godina, a tek 6% ih je sta-

rije od 60 godina« (Aguado Asenjo i sur., 2006.: 106). Prema istraživanju o beskućništvu 2009. godine u kojem je sudjelovalo 20 žena i 65 muškaraca, raspon dobi je između 22 i 77 godina za muškarce te između 19 i 79 godina za žene, prosječna dob muškaraca je 52,4, a žena 50,6 (Šikić Mićanović, 2012.: 34-35). Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi od 2008. godine prikuplja podatke o broju beskućnika u prihvatilištima za beskućnike. Na dan 31. ožujka 2008. godine bilo je smješteno 276 osoba u sljedećim gradovima: Osijek, Rijeka, Samobor, Sisak, Zadar, Zagreb, Varaždin i Split (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2008.: 49). U RH je 2009. godine bilo evidentirano 416 beskućnika (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010.: 59), 2010. godine bilo je evidentirano 392 beskućnika (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2011.: 59), a 2011. godine 375 beskućnika (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2012.: 65). Uglavnom se radi o osobama muškog spola, većinom samaca, uglavnom između 40 i 59 godine starosti. Rezultati istraživanja i prikupljeni podatci ukazuju na to da beskućnici nisu homogena skupina ni po spolu ni po dobi, a očigledno postoje i regionalne razlike s obzirom na dobnu strukturu.

Prikaz brojčanog stanja beskućnika od iznimne je važnosti za kreiranje mjera i politika skrbi (Ceraneo, 2015.: 13). No, točan broj beskućnika u Hrvatskoj nije poznat (Družić Ljubotina, 2012.b: 11). Problem s određivanjem broja beskućnika usko je po-

⁹ Rezultati istraživanja dali su vrijedne podatke o siromaštvu i profilu siromašnih, o uzrocima siromaštva i rizicima od siromaštva. Istraživanje je pokazalo da je stopa apsolutnog siromaštva 1998. godine niska i iznosi četiri posto, no isto je tako ukazalo na velike nejednakosti u društvu. Navedena su i dva glavna ekonomska razloga za siromaštvo, a to su ograničene mogućnosti za zapošljavanje i neadekvatna društvena sigurnosna mreža.

¹⁰ Siromaštvo se navodi kao jedan od strukturalnih uzroka, odnosno rizika za beskućništvo (Busch-Geertsema i sur., 2010.: 53). Osobe koje nisu siromašne obično mogu izbjeći beskućništvo bez obzira na osobnu krizu koju mogu doživjeti jer si mogu priuštiti privremeno stanovanje (Busch-Geertsema i sur., 2010.: 51).

¹¹ Stupanjem na snagu Zakona o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i drugih središnjih tijela državne uprave (NN 150/2011., čl. 38), Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi prestaje s radom, a njegove poslove preuzimaju Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo socijalne politike i mladih.

vezan s problemom definiranja beskućnika i beskućništva. Naime, ostaje otvoreno pitanje koga klasificirati kao beskućnika: osobe koje spavaju u prenoćištima/prihvatalištim ili i druge osobe koje nemaju vlastiti »krov nad glavom« (primjerice, žrtve obiteljskog nasilja koje borave u drugim vrstama organiziranog smještaja, osobe u psihijatrijskim ustanovama, ili osobe koje zbog gubitka doma borave kod prijatelja, ali bez vlastite adrese). Stoga problem u mjerenju beskućništva i procjene broja beskućnika može predstavljati uporaba različitih definicija i klasifikacija beskućnika. Na primjer, u istraživanju o beskućnicima Grada Zagreba 2002. godine bile su obuhvaćene »sve odrasle osobe koje su privremeno ili trajno smještene u neku od ustanova, osobe koje borave dulje vrijeme u psihijatrijskim bolnicama samo zato što nakon liječenja nemaju kamo otići te one koje prema saznanjima socijalne službe žive u nestandardnim objektima koji se ne mogu smatrati domom ili žive »na cesti« (Bakula Anđelić i Šostar, 2006.: 399). S druge strane, u istraživanje iz 2008. godine bile su uključene jedino osobe koje su korisnici nekog od zagrebačkih prenoćišta. Osim toga, još uvijek se nedovoljno zna o strukturi i tipovima beskućništva, npr. kakav je omjer između vidljivog i skrivenog beskućništva (Vlada RH, 2007.: 248). Stoga broj beskućnika uvijek može biti veći od broja koji bi se dobio prebrojavanjem osoba u vidljivom beskućništvu, primjerice, onih osoba koje žive u prenoćištima, odnosno prihvatilištima za beskućnike. Isto se tako prilikom klasifikacije i određivanja broja beskućnika postavlja pitanje trajanja beskućništva: je li ono kratkotrajna prolazna situacija u nečijem životu ili se radi o dugotrajnom beskućništvu? Na primjer, većina korisnika u Prenocištu Grada Zagreba u Heinzelovoj prema podatcima iz 2002. godine »dulje je vrijeme u statusu beskuć-

ništva, neki i preko sedam godina, a prosječna duljina boravka je 2,5 godine«, a u prenoćištu Crvenog križa »prosječno boravka je nešto veći od 2 godine, a neki su korisnici u njemu više od 10 godina« (Bakula Anđelić i Šostar, 2006.: 401-402). Stoga bi prilikom istraživanja i mjerenja beskućništva trebalo voditi brigu i o razlikovanju kratkotrajnog i dugotrajnog beskućništva.

Što se tiče razloga beskućništva, kao ključni uzrok beskućništva u Hrvatskoj i u novim članicama Europske unije u istraživanju UNDP-a navodi se »visoka stopa nezaposlenosti, kao i velik broj vlasnika stanova koji ih više ne mogu uzdržavati niti plaćati režijske troškove« (Aguado Asenjo i sur., 2006.: 110). Isto se tako navode ostali korelati beskućništva: »promjena društvenog statusa, problemi s mentalnim zdravljem, ovisnosti, poremećaji u ponašanju koji su stigmatizirajući, osobni dugovi, boravak u zatvoru, poremećeni obiteljski odnosi te prekid odnosa s prijateljima i užim krugom socijalne podrške« (Aguado Asenjo i sur., 2006.: 110). S obzirom na različitosti i međusobno ispreplitanje putova koji vode u beskućništvo, ono se među istraživačima sve više razumije kao »rezultat kompleksnoga uzajamnog djelovanja strukturalnih i institucionalnih faktora, faktora vezanih uz odnose te osobnih faktora« (Busch-Geertsema i sur., 2010.: 50). No, stanovanje i politike stanovanja označeni su glavnim uzrokom beskućništva (FEANTSA, 2008.: 6). Kao što je navedeno, postoje mnogi faktori povezani s rizikom od beskućništva, no hoće li osobe u riziku od beskućništva postati beskućnici uvijek je određeno strukturalnim preprekama stanovanju kao što su nedostupnost povoljnog ili odgovarajućeg stanovanja, loša kvaliteta stanovanja, prenapučeno stanovanje, deložacije (FEANTSA, 2008.: 6).

Prema rezultatima istraživanja o beskućništvu provedenom u Hrvatskoj 2009.

godine, »ne postoji samo jedan put u beskućništvo, već se ono događa na različite načine i pod utjecajem različitih čimbenika« (Šikić Mićanović, 2012.: 37). Prema tom istraživanju, putovi koji vode u beskućništvo su: »nasilje i trauma (zlostavljanje i zanemarivanje) u djetinjstvu (dysfunkcionalne obitelji, djetinjstvo u institucijama); nezaposlenost; financijski problemi i dugovi; loše zdravstveno stanje; prisilno izgnanstvo; raspad obitelji nakon razvoda; gubitak doma, uključujući progonstvo zbog rata; smrt bračnog druga; zatvor; životni izbor« (Šikić Mićanović, 2012.: 37).

PRENOČIŠTA/ PRIHVATIŠTA I PROGRAMI ZA BESKUĆNIKE U HRVATSKOJ

O beskućništvu u Hrvatskoj u 1990-im godinama prvenstveno svjedoči postojanje prenoćišta za beskućnike i potreba za otvaranjem dodatnih prenoćišta. U prvoj polovici 1990-ih godina u Zagrebu djeluju tri prenoćišta za smještaj beskućnika: Prenocište Crvenog križa, prenoćište Predah katoličke udruge Kap dobrote i Radničko prenoćište u Heinzeloj ulici. Prenocište Crvenog križa djelovalo je i za vrijeme socijalističke Hrvatske¹², a »donošenjem Zakona o socijalnoj skrbi 1991. godine i centralizacijom sustava socijalne skrbi, jedino prenoćište u Republici Hrvatskoj i njegovi korisnici stavljaju se izvan zakona, međutim, zbog potrebe i jer drugi oblik skrbi za postojeće korisnike prenoćišta nije osiguran, ono nastavlja s radom. Unatoč zakonu, tadašnji Republički fond socijalne zaštite zaključio je sa zagrebačkim Crvenim križem Ugovor o međusobnim odnosima ko-

jim se obvezao plaćati noćenje korisnicima koje uputi centar za socijalnu skrb« (Mlinar i Kozar, 2012.: 101). Prenocište Crvenog križa moglo je primiti 70 korisnika (Bakula Anđelić i Šostar, 2006.: 402; Šikić Mićanović, 2012.: 33). A pored baraka prenoćišta Crvenog križa početkom devedesetih godina osniva se i prenoćište Predah katoličke udruge Kap dobrote koje je bilo otvoreno pet godina (Bušić, 2006.a). Pater Antun Cvek navodi da su »do tada beskućnici spavali na željezničkom kolodvoru, no uprava Crvenog križa ustupila je jednu prostoriju za naš rad i tako je počeo Predah« (Cvek, 2006.: 35). Prenocište je primalo oko 50 osoba, a bilo je otvoreno od 19 h navečer do 8 h ujutro. Iako je postojalo pravilo da se »nitko ne može zadržati u prenoćištu duže od 15 dana«, to je pravilo uglavnom bilo prekršeno te su »neki ostajali i više mjeseci a neki i više godina« (Bušić, 2006.b: 10).

U Zagrebu je 1992. godine otvoreno i privatno Radničko prenoćište u Heinzeloj ulici s ukupno 84 ležaja (Galić i Pavlina, 2012.: 47; Šikić Mićanović, 2012.: 33). To je prenoćište postupno preraslo u prenoćište Grada Zagreba za beskućnike, a do tada je »pružalo uslugu noćenja isključivo radnicima zaposlenima u Zagrebu koji nemaju mogućnosti sami osigurati najam stana« (Vlašić, 2012.: 79). Grad Zagreb 1997. godine daje Prenocištu na »uporabu i upravljanje zgradom u Heinzeloj 78 A« u svrhu zbrinjavanja i smještaja beskućnika, a pravo na smještaj imali su »korisnici pomoći socijalne skrbi utvrđeni sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi, osobe koje dovede hitna pomoć, osobe zatečene u skitnji i dovedene u pratnji MUP-a, osobe koje

¹² Prema Mlinar i Kozar (2012.: 101), do 1990. godine, u prenoćištu su smještane uglavnom »osobe tzv. asocijalnog ponašanja, skitnice, osobe s prebivalištem iz drugih gradova koje su se zatekle na području grada Zagreba do povratka u mjesto prebivališta, osobe otpuštene s izdržavanja zatvorske kazne, bivši korisnici dječjih i drugih domova te druge osobe u potrebi«. Isto tako, u Zajedničkom memorandumu o socijalnom uključivanju (Vlada RH, 2007.: 248) navodi se da je pojava beskućništva prije 1990. godine bila »suzbijana različitim prisilnim mjerama, među inim i smještavanjem beskućnika u institucije«.

uputi Ured« (Galić i Pavlina, 2012.: 47). Osim u Gradu Zagrebu, i u drugim većim hrvatskim gradovima počinje se javljati potreba za smještajem osoba »bez krova nad glavom«. Prvo takvo prenočište izvan Zagreba otvoreno je 1999. godine u Osijeku, s obzirom na indikacije »da u gradu postoje beskućnici koji trebaju prenočište« (Blagus, 2012.: 155). Centar za prihvat beskućnika osnovan je u suradnji Caritasa Đakovačko-osječke nadbiskupije i Grada Osijeka, s kapacitetom od 24 ležaja, a osim noćenja svojim korisnicima osigurava sva tri dnevna obroka (Blagus, 2012.: 155).

U Hrvatskoj nakon 2000. godine raste broj beskućnika te se za potrebe njihovog smještaja otvaraju prenočišta i u drugim gradovima. No, još uvijek ne postoje »nacionalni programi stambenog zbrinjavanja ranjivih društvenih skupina kao što su beskućnici« (Bežovan, 2004.: 104). Prema Zajedničkom memorandumu o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (Vlada RH, 2007.: 36), Hrvatska se obvezala donijeti »nacionalni program poticanja socijalnog stanovanja jer socijalno stanovanje nije definirano niti postoji analiza potreba i načina rješavanja potreba za socijalnim stanovima, posebno u većim gradovima.« No, unatoč najavama o razvoju i donošenju Strategije o socijalnom stanovanju, ona nije donesena¹³. Osim toga, ne postoji nacionalni strateški plan za prevenciju beskućnika te se u Izvješću o provedbi Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske za 2010. godi-

nu navodi da ga je nužno donijeti (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2011.: 81). Nisu razvijeni ni inovativni modeli u radu s beskućnicima poznati u drugim zemljama, kao što je, primjerice, »stanovanje prvo« (eng. *Housing First*).¹⁴ Stoga skloništa i prihvatilišta postaju »osnovni oblik pomoći beskućnicima« (Vlada RH, 2007.: 248), a briga za beskućnike sve više postaje područjem djelovanja organizacija civilnog društva (Bežovan, 2010.: 733).¹⁵ Udruga Most u Splitu uz pomoć grada Splita i Upravnog odjela za socijalnu skrb i zdravstvenu zaštitu otvara Prihvatilište za beskućnike 2000. godine, s mogućnošću smještaja 16 osoba, ili više u hladnijim danima (Barbarić, 2009.: 48). Ista udruga 2003. godine otvara i Prihvatilište za žene beskućnice koje funkcionira kao stambena zajednica, s maksimalnim kapacitetom od osam korisnica (Barbarić, 2009.: 48). Grad Varaždin otvara Prenoište za beskućnike 2001. godine, a u Zadru se 2007. godine otvara prenočište Sv. Vinko Paulski od strane Caritasa Zadarske nadbiskupije (Šikić Mićanović, 2012.: 33). Iste se 2007. godine u Rijeci otvara prihvatilište za beskućnike od strane Franjevačkog svjetovnog reda Mjesno bratstvo Trsat, a 2008. godine grad Karlovac i Udruga HVIDR-a Karlovac otvaraju prenočište Četiri rijeke u Karlovcu (Šikić Mićanović, 2012.: 33). To znači da beskućnici u 2010. godini mogu računati s programom stambenog zbrinjavanja u sedam gradova: Zagrebu, Rijeci, Splitu, Osijeku, Zadru, Karlovcu i Varaž-

¹³ Vidjeti Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2008., 2010., 2011.; Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2012.

¹⁴ Socijalna inovacija »*Housing First*« zagovara osiguravanje stanovanja kao početnog koraka u brizi za beskućnike nakon čega slijedi kombiniranje stanovanja sa stručnom podrškom u području mentalnog i fizičkog zdravlja, ovisnosti, obrazovanja i zapošljavanja gdje je od iznimne važnosti socijalno mentorstvo »na istoj razini« (Ceraneo, 2015.: 14). Za socijalne inovacije u skrbi o beskućnicima i borbi protiv beskućništva vidjeti, primjerice, FEANTSA (2008.) i FEANTSA (2011).

¹⁵ Za stručnu pomoć beskućnicima u ostvarivanju njihovih prava brinu se centri za socijalnu skrb te različite nevladine i vjerske organizacije. Centri za socijalnu skrb vode skrb za beskućnike njihovim upućivanjem u prenočište, odobravanjem novčane pomoći te upućivanjem u pučke kuhinje (Vlašić, 2012.: 79; Galić i Pavlina, 2012.: 45).

dinu (Bežovan, 2010.: 733). Beskućnici u Zagrebu osim u Prenoćištu Crvenog križa i Gradskom prenoćištu u Heinzeloj također smještaj mogu naći i u Samostanu misionarki ljubavi sestre Majke Terezije, zatim u okviru Caritasa zagrebačke nadbiskupije u Rakitju te u ustanovama socijalne skrbi – Domu za smještaj psihički bolesnih odraslih osoba u Šestinskom dolu i na lokaciji Mirkovec (Bakula Anđelić i Šostar, 2006.: 402). Zbog neadekvatnih uvjeta stanovanja u Prenoćištu Crvenog križa, Grad Zagreb preuređio je objekte u Velikoj Kosnici i dodijelio ih Crvenom križu na korištenje 2010. godine. Time su zatvorena postojeća Prenoćišta Crvenog križa i Gradskog prenoćišta u Heinzeloj, a ukupno 140 korisnika preseljeno je krajem 2010. i početkom 2011. godine u novo Prihvatilište u Velikoj Kosnici (Mlinar i Kozar, 2012.: 101).

Nakon 2000. godine pokrenuti su i brojni programi u nekoliko hrvatskih gradova vezani uz socijalno uključivanje beskućnika. Na primjer, Udruga MoSt iz Splita od 2001. godine organizira akciju »A di si ti?!« s ciljem senzibiliziranja javnosti za probleme beskućništva i siromaštva (Barbarić, 2009.: 66). Nadalje, Centar za prihvat beskućnika u Osijeku od 2006. godine kontinuirano provodi projekt Pomoć u nevolji te 2009. i 2010. godine projekt Resocijalizacija beskućnika – trening socijalnih vještina (Blagus, 2012.: 156). A u Rijeci je u rujnu 2008. godine franjevački svjetovni red Mjesno bratstvo Trsat pokrenuo prvi hrvatski časopis o beskućništvu i srodnim društvenim temama Ulične svjetiljke (Ruže svetog Franje, 2008.). Časopis se osim u Rijeci prodaje i u drugim hrvatskim gradovima, a prodaju ga sami beskućnici. Volonterski centar u Zagrebu (VCZ) prvu je volontersku akciju s beskućnicima proveo u prosincu 2008. godine prilikom promocije časopisa Ulične svjetiljke, a od 2009. godi-

ne organizira se dugoročni volonterski program u Prenoćištu Grada Zagreba u obliku kreativnih radionica, odlaska u kazališta i na sportske utakmice (Pavlović, 2012.: 119). U program su od kraja 2010. godine uključeni korisnici Prihvatilišta Crvenog križa u Velikoj Kosnici, ali i korisnici Prenoćišta samostana Majke Terezije. Knjižnice grada Zagreba također su uključene u programe rada s beskućnicima te su 2010. godine pokrenule Programe podrške beskućnicima. Programi su uključivali radionice informacijske pismenosti za beskućnike, volontiranje beskućnika u knjižnici, provedbu kreativnih radionica s beskućnicima u knjižnicama (u suradnji s VCZ-om), prigodnu prodaju radova beskućnika i prvog hrvatskog časopisa o beskućništvu Ulične svjetiljke (u suradnji s VCZ-om), itd. (Bunić, 2012.). Od tih se programa u studenom 2011. razvio projekt Knjigom do krova: mreža knjižnica za osnaživanje beskućnika s očekivanim doprinosom da beskućnici uključeni u projekt »aktivnije traže zaposlenje te da se proširi njihova socijalna mreža« (Bunić, 2012.: 132-133).

Programi za beskućnike i njihova provedba često ovise o financijskim sredstvima dobivenim putem natječaja. U 2009. godini su temeljem natječaja Ureda za ljudska prava Vlade RH odobrena sredstva za projekte zaštite beskućnika u Zagrebu (»Skrb za beskućnike«), Rijeci (»Integracija beskućnika u društvo«) i Osijeku (»Resocijalizacija beskućnika – Trening socijalnih vještina«) (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010.: 77). U 2010. godini nije bio raspisan natječaj (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2011.: 81), a na natječaju za 2011. godinu sredstva su dodijeljena franjevačkom svjetovnom redu, Mjesnom bratstvu Trsat za projekt pod nazivom »Socijalno uključivanje beskućnika« i Caritasu Zagrebačke nadbiskupije za projekt pod nazivom »Skrb za beskućnike« (Ministarstvo

socijalne politike i mladih, 2012.: 87-88). Pučki pravobranitelj (2011.: 122) ističe da »financiranje programa i aktivnosti udruga koje se bave beskućnicima, ovise o izboru njihovih programa u natječajnim postupcima« te predlaže da se njihovo financiranje utvrdi zakonom »da uđu u redovni sustav socijalne skrbi radi osiguranja njihova trajnoga djelovanja u zbrinjavanju beskućnika«.

Osim navedenih programa, od 2007. godine održavaju se Nacionalni susreti o beskućnicima kojima je cilj »senzibiliziranje javnosti za ljude koji žive na ulici, prezentacija programa i inicijativa koje se provode na području RH i zajedničko djelovanje svih koji rade na poboljšanju životnih uvjeta ove kategorije građana« (Barbarić, 2009.: 54).

ZAKLJUČAK S OSVRTOM NA MOGUĆE TEME POVIJESNOG ISTRAŽIVANJA BESKUĆNIŠTVA U HRVATSKOJ

Hrvatsko je društvo između 1991. i 2011. godine prošlo kroz brojne društvene, političke i ekonomske promjene te se suočilo s porastom siromaštva te s problematikom vezanom uz zbrinjavanje osoba koje zbog različitih životnih okolnosti nemaju vlastiti »krov nad glavom«. O beskućništvu u Hrvatskoj od 1991. godine pa nadalje ponajviše svjedoči postojanje prenoćišta za beskućnike i potreba za otvaranjem novih prenoćišta. U Zagrebu već u prvoj polovici 1990-ih djeluju tri prenoćišta za beskućnike, a dva nastavljaju djelovati i u drugoj polovici 1990-ih te nakon 2000. godine. Od 1999. godine otvaraju se prenoćišta/prihvatišta i u drugim velikim gradovima, pa dvadeset godina nakon osamostaljenja Hrvatske beskućnici mogu pronaći smještaj u prenoćištima u sedam hrvatskih gradova. Iako je već u drugoj polovici 1990-ih pre-

poznat porast složenih socijalnih problema među kojima je i beskućništvo, beskućnici nisu bili izrijeком definirani kao korisnici u sustavu socijalne skrbi. Beskućnici su dobili pravni status tek novim Zakonom o socijalnoj skrbi 2011. godine, a donošenju zakona prethodila je i promjena socijalne politike uslijed procesa pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. Stoga je borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti društvenih skupina, među kojima su i beskućnici, postala sastavni dio socijalne politike Republike Hrvatske. Osim državne/socijalne skrbi za beskućnike, briga za beskućnike sve više postaje područjem djelovanja organizacija civilnog društva te se provode različiti programi socijalnog uključivanja beskućnika. No, u promatranome razdoblju izostali su donošenje Strategije o socijalnom stanovanju i razrada različitih programa stambenog zbrinjavanja beskućnika.

O beskućništvu u Hrvatskoj provedeno je svega nekoliko socioloških istraživanja kojima su dobiveni podatci o broju i socio-demografskim obilježjima beskućnika u Gradu Zagrebu te o uvjetima života u zagrebačkim prenoćištima. A istraživanjem beskućništva i intervjuiranjem beskućnika u prenoćištima sedam hrvatskih gradova 2009. godine dobiveni su vrijedni podatci o životnim pričama beskućnika i beskućnica te putovima koji su ih odveli u beskućništvo. O beskućništvu u 1990-im godinama zna se vrlo malo, i dosada nisu provedena povijesna istraživanja beskućništva i beskućnika kao društvene skupine za to razdoblje. Stoga su teme i područja za istraživanje brojni. To se prvenstveno odnosi na istraživanje značenja, odnosno definiranja beskućništva od različitih društvenih aktera te istraživanje promjena u značenju kroz vrijeme zbog različitih društvenih i političkih faktora. Jedna od tema može biti i istraživanje putova koji vode u beskućništvo te definiranje socio-demografskih obilježja

beskućnika kao društvene skupine (spol, dob, obitelj, radni status). Beskućništvo se može istražiti s obzirom na status beskućnika u okviru socijalne politike, odnosno u sustavu socijalne zaštite/skrbi, ali i u okviru prekršajne politike s obzirom na prekršaje skitnje i prosjačenja s kojima se beskućništvo povezuje. Isto se tako može istražiti život beskućnika u prenoćistima (npr. tko boravi u prenoćistima i koliko dugo), ali i na drugim mjestima na kojima su beskućnici boravili i spavali. Jedna od tema za istraživanje svakako su i uvjeti i problemi beskućnika te pitanje pomoći beskućnicima, odnosa i stavova prema beskućnicima. Također se mogu istražiti i prikazi beskućnika u medijskom diskursu te pitanje moći nad prikazima i definicijama beskućnika.

S obzirom na oskudne podatke o beskućništvu u Hrvatskoj te na aktualnost problematike beskućništva u hrvatskome društvu, istraživanja o beskućništvu u 1990-im godinama svakako mogu doprinijeti boljem razumijevanju pojave beskućništva u suvremenoj Hrvatskoj. A uzimajući za istraživanje čitavo razdoblje između 1991. i 2011. godine, zasigurno bi rasvijetlilo pitanje kako je beskućništvo u dvadeset godina postalo društveni problem i sastavni dio državne politike koja se bavi borbom protiv siromaštva i socijalne isključenosti.

LITERATURA I PRAVNI IZVORI

- Aguado Asenjo, E. i sur. (2006). *Neumreženi: lica socijalne isključenosti*. Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj.
- Bakula Anđelić, M., & Šostar, Z. (2006). Beskućnici Grada Zagreba. *Revija za socijalnu politiku*, 13(3-4), 399-412. <https://doi.org/10.3935/rsp.v13i3.647>
- Balaband, A. (1997). Socijalna skrb i nezaposlenost. *Revija za socijalnu politiku*, 4(3), 253-263. <https://doi.org/10.3935/rsp.v4i3.384>
- Barbarić, Đ. (2009). *Beskućnici: ljudi koji žive, ali ne postoje!*. Split: Udruga MoSt.
- Bežovan, G. (2004). Stambena prava u Hrvatskoj i problemi njihova ostvarenja. *Revija za socijalnu politiku*, 11(1), 89-106. <https://doi.org/10.3935/rsp.v11i1.70>
- Bežovan, G. (2010). Analiza sustava subvencioniranja najamnina i troškova stanovanja te prakse gradnje socijalnih stanova u Hrvatskoj. *Hrvatska javna uprava*, 10(3), 709-741. <http://hrcak.srce.hr/135329>
- Blagus, M. (2012). Beskućništvo – privremeno stanje ili stil života. U O. Družić Ljubotina (ur.), *Beskućništvo: pogled iz različitih perspektiva* (str. 152-159). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
- Brandon, D. (1999). European snapshot homeless survey. *Social Work in Europe*, 6(1), 51-56. Available at <http://docs.scie-socialcareonline.org.uk/fulltext/0061796.pdf>
- Bunić, S. (2012). Što knjižnice čine za beskućnike. U O. Družić Ljubotina (ur.), *Beskućništvo: pogled iz različitih perspektiva* (str. 125-137). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
- Bunić, S. (ur.). (2013). *Druga prilika: izazovi i perspektive u radu s beskućnicima*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Busch-Geertsema, V. (2010). Defining and measuring homelessness. In E. O'Sullivan, V. Busch-Geertsema, D. Quilgars & N. Pleace (Eds), *Homelessness research in Europe* (pp. 19-39). Available at <http://feantsaresearch.all2all.org/IMG/pdf/full.pdf>
- Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E., & Pleace, N. (2010). *Homelessness and homeless policies in Europe: Lessons from research*. Available at <http://ec.europa.eu/social/BlockServlet?docId=6442&langId=en>
- Bušić, D. (2006a). U sjeni hotela s 5*****. U D. Bušić (ur.), *Naš život s beskućnicima* (str. 5-8). Zagreb: Snaga za život.
- Bušić, D. (2006b). San. U D. Bušić (ur.), *Naš život s beskućnicima* (str. 9-12). Zagreb: Snaga za život.
- Centar za razvoj neprofitnih organizacija. (2015). *Ključni trendovi u području beskućništva u Hrvatskoj*. Dostupno na <http://www.ceraneo>

- hr/wp-content/uploads/2015/12/CERANEO-PUBLIKACIJA-BESKU%C4%86NICI.pdf
- Culhane, D. P., & Byrne, T. (2010). Preface. In E. O'Sullivan, V. Busch-Geertsema, D. Quilgars & N. Pleace (Eds.), *Homelessness research in Europe* (pp. 9-14). Available at <http://feantsa-research.all2all.org/IMG/pdf/full.pdf>
- Cvek, A. (2006). K svojim a dode a njegovi ga ne primiše. U D. Bušić (ur.), *Naš život s beskućnicima* (str. 35-36). Zagreb: Snaga za život.
- Družić Ljubotina, O. (ur.). (2012a). *Beskućništvo: pogled iz različitih perspektiva*. Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
- Družić Ljubotina, O. (2012b). Predgovor. U O. Družić Ljubotina (ur.), *Beskućništvo: pogled iz različitih perspektiva* (str. 11-12). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
- Edgar B., Doherty J., & Meert H. (2002). *European Observatory on homelessness. Review of statistics on homelessness in Europe*. Available at http://feantsaresearch.all2all.org/IMG/pdf/2002_review_of_statistics.pdf
- Edgar B., Doherty J., & Meert H. (2003). *Review of statistics on homelessness in Europe*. Available at http://feantsaresearch.all2all.org/IMG/pdf/2003_review_of_statistics.pdf
- Edgar B., Meert H., & Doherty J. (2004). *Third Review of statistics on homelessness in Europe. Developing an operational definition of homelessness*. Available at http://feantsaresearch.all2all.org/IMG/pdf/2004_third_review_of_statistics.pdf
- Edgar B., & Meert H. (2005). *Fourth Review of statistics on homelessness in Europe. The ETHOS definition of homelessness*. Available at http://feantsaresearch.all2all.org/IMG/pdf/2005_fourth_review_of_statistics.pdf
- European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA). *European Observatory on Homelessness*. Available at <http://www.feantsaresearch.org/>
- European Federation of National Organisations working with the Homeless (2005). *ETHOS - Europska tipologija beskućništva i stambene isključenosti*. Available at http://www.feantsa.org/download/ethos_croatia_final6778215038276634024.pdf
- European Federation of National Organisations working with the Homeless (2008). *The role of housing in pathways into and out of homelessness. Annual Theme 2008 Housing and Homelessness*.
- European Federation of National Organisations working with the Homeless (2011). *Housing-led policy approaches: Social innovation to end homelessness in Europe*. Available at http://www.feantsa.org/download/14_11_2011_hf_position_paper_final_en2408443683520304907.pdf
- Galić, R., & Pavlina, J. (2012). Beskućništvo u Gradu Zagrebu: Prikaz istraživanja. U O. Družić Ljubotina (ur.), *Beskućništvo: pogled iz različitih perspektiva* (str. 43-63). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
- Goldstein, I. (2010). *Dvadeset godina samostalne Hrvatske*. Zagreb: Novi Liber.
- Jurčević, Ž. (1994). Socijalni program Republike Hrvatske. *Revija za socijalnu politiku*, 1(1), 67-82. <https://doi.org/10.3935/rsp.v1i1.619>
- Jurčević, Ž. (1996). Ostvarivanje Socijalnog programa u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 3(1), 31-44. <https://doi.org/10.3935/rsp.v3i1.490>
- Malenica, Z. (2011). Siromaštvo u Hrvatskoj (1990.-2010.). *Politička misao*, 48(3), 65-81. <http://hrcak.srce.hr/74103>
- Ministarstvo rada i socijalne skrbi Republike Hrvatske. (2001). Program borbe protiv siromaštva i isključenosti u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 8(2), 181-193. <https://doi.org/10.3935/rsp.v8i2.217>
- Ministarstvo socijalne politike i mladih. (2012). *Izvješće o provedbi Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2011. godini*. Dostupno na <http://www.mspm.hr/izvjesce-o-provedbi-mjera-zajednickog-memoranduma-o-socijalnom-ukljucivanju-republike-hrvatske-jim-u-2011-godini/312>
- Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. (2008). *Izvješće o provedbi Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske, između Vlade Republike Hrvatske i Europske komisije za razdoblje od ožujka 2007. do lipnja 2008. godine*. Dostupno na <http://www.>

- mspm.hr/izvjesce-o-provedbi-zajednickog-memoranduma-o-socijalnom-ukljucivanju-republike-hrvatske-izmedju-vlade-rh-i-ek-za-razdoblje-od-ozujka-2007-do-lipnja-2008-godine/123
- Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. (2010). *Izvešće o provedbi Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2009. godini*. Dostupno na <http://www.mspm.hr/istaknute-teme/medjunarodna-suradnja-i-eu/arhiva-1753/jim-zajednicki-memorandum-o-socijalnom-ukljucivanju-rh-114/zajednicki-memorandum-o-socijalnom-ukljucivanju-hr/129>
- Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. (2011). *Izvešće o provedbi Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2010. godini – nacrt*. Dostupno na <http://www.mspm.hr/istaknute-teme/medjunarodna-suradnja-i-eu/arhiva-1753/jim-zajednicki-memorandum-o-socijalnom-ukljucivanju-rh-114/zajednicki-memorandum-o-socijalnom-ukljucivanju-hr/129>
- Mlinar, Z., & Kozar, A. (2012). Prihvatilište za beskućnike Gradskog društva Crvenog križa Zagreb. U O. Družić Ljubotina (ur.), *Beskućništvo: pogled iz različitih perspektiva* (str. 99-114). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
- Pavlović, V. (2012). Volonterski centar Zagreb: Podrška beskućnicima i naučene lekcije. U O. Družić Ljubotina (ur.), *Beskućništvo: pogled iz različitih perspektiva* (str. 115-123). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
- Pučki pravobranitelj. (2010). *Izvešće o radu za 2009. godinu*. Dostupno na http://ombudsman.hr/hr/component/jdownloads/send/16-2009/15-izvjesce-o-radu-puckog-pravobranitelja-u-2009-godini?option=com_jdownloads
- Pučki pravobranitelj. (2011). *Izvešće o radu za 2010. godinu*. Dostupno na http://ombudsman.hr/hr/component/jdownloads/send/15-2010/16-izvjesce-o-radu-puckog-pravobranitelja-u-2010-godini?option=com_jdownloads
- Pučki pravobranitelj. (2012). *Izvešće o radu za 2011. godinu*. Dostupno na http://ombudsman.hr/hr/component/jdownloads/send/14-2011/17-izvjesce-o-radu-puckog-pravobranitelja-u-2011-godini?option=com_jdownloads
- Puljiz, V. (2008). Socijalna politika Hrvatske (Povijest, zadanosti, usmjerenja). U V. Puljiz, G. Bežovan, T. Matković, Z. Šućur & S. Zrinščak, *Socijalna politika Hrvatske* (str. 1-71). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta.
- Ruže svetog Franje. (2008). *Prvi hrvatski časopis o beskućništvu i srodnim društvenim temama*. Dostupno na <http://beskucnici-rijeka.org/2008/prvi-hrvatski-casopis-o-beskucnistvu-i-srodnim-drustvenim-temama/>
- Šegota, J. (2009). *Beskućnik. Pet godina na dnu Zagreba*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Šikić Mićanović, L. (2010). Homelessness and social exclusion in Croatia. *European Journal of Homelessness*, 4, 45-64.
- Šikić Mićanović, L. (2012). Beskućništvo u Hrvatskoj: pregled rezultata kvalitativnog istraživanja. U O. Družić Ljubotina (ur.), *Beskućništvo: pogled iz različitih perspektiva* (str. 29-41). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
- Šošarić, M. (2013). Homelessness in the Republic of Croatia: A review of the social welfare system for homeless people. *European Journal of Homelessness*, 7(2), 287-300.
- Šućur, Z. (2008). Socijalna pomoć i socijalna skrb. U V. Puljiz, G. Bežovan, T. Matković, Z. Šućur & S. Zrinščak, *Socijalna politika Hrvatske* (str. 219-277). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta.
- United Nations. (2009). *Enumeration of homeless people*. United Nations Economic and Social Council. Available at http://unstats.un.org/unsd/censuskb20/Attachments/2009MPHASIS_ECE_Homeless-GUID25ae612721cc4c2c87b536892e1e-d1e1.pdf
- Vlada Republike Hrvatske. (2007). Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske: ključni izazovi, prijedlozi mjera i zaključci. *Revija za socijalnu politiku*, 14(2), 221-260. <https://doi.org/10.3935/rsp.v14i2.709>
- Vlašić, T. (2012). Prikaz jednog modela stručne pomoći beskućnicima iz perspektive socijalnog radnika zaposelonom u Centru za socijalnu skrb Zagreb. U O. Družić Ljubotina (ur.),

- Beskućništvo: pogled iz različitih perspektiva* (str. 77-98). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
- World Bank. (2001). *Croatia economic vulnerability and welfare study*. Available at <http://web.worldbank.org/archive/website00978/WEB/PDF/ECONOMIC.PDF>
- Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira. *Narodne novine*, br. 5/1990, 30/1990, 47/1990, 29/1994.
- Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, br. 73/1997.
- Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, br. 57/2011.
- Zakon o socijalnoj zaštiti (Pročišćeni tekst). *Narodne novine*, br. 10/1991.
- Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i drugih središnjih tijela državne uprave. *Narodne novine*, br. 150/2011.

Summary

TWENTY YEARS OF HOMELESSNESS IN CROATIA (1991-2011) AND POSSIBILITIES FOR HISTORICAL RESEARCH OF HOMELESSNESS

Natalija Gjeri Robić

National Center for External Evaluation of Education

Zagreb, Croatia

The paper provides an overview of phenomena and issues of homelessness in twenty years of Croatian contemporary history, from Croatian independence in 1991 until 2011 when the homeless were officially defined in the Social Welfare Act (Official Gazette No. 57/2011) and they received a status of users in social welfare system. The basic definitions and concepts connected to homelessness are explained in the paper, and homelessness in Croatia is considered within the context of social, political and economic circumstances in the mentioned period. Based on the published data and on the results of recent research on homelessness, the paper presents the main characteristics of the homeless and pathways into homelessness, and provides information about homeless shelters. The possibilities of historical research of homelessness in the 1990s are also discussed in the paper, so as to understand and clarify the issues of homelessness in the recent Croatian history.

Key words: homelessness in Croatia, homelessness research in contemporary Croatia, pathways into homelessness, homeless shelters.